

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta pedagogická
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Romský holocaust jako téma ve výuce na základních školách

Romani Holocaust as a theme in the curriculum
in primary schools

Vypracovala: Hana Nováková
Vedoucí práce: Mgr. Anna Maršíková, MA.

České Budějovice 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace jsem čerpala z uvedeného seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Hana Nováková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Anně Maršíkové, MA., za odborné vedení, cenné připomínky a trpělivost.

ABSTRAKT

V této bakalářské práci jsem se zabývala problematikou výuky romského holocaustu. V první části práce jsem rozebrala současné diskuze na téma romského holocaustu, přičemž jsem se soustředila na debatu o tom, zda se v případě táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu za II. světové války jednalo o tábory „koncentrační“ či „pracovní“ – analyzovala jsem například výroky politika Tomio Okamury a reakce, které tyto výroky vyvolaly.

Hlavním cílem práce je zkoumání, jakým způsobem (a zda vůbec) je téma romského holocaustu obsaženo ve školském kurikulu. Ve druhé části práce jsem se zaměřila na informovanost o daném tématu na školách a vše jsem doložila na případové studii ze základních škol v Třebíči, kde jsem kombinací kvantitativních a kvalitativních metod sběru dat zkoumala, zda je toto téma na vybraných školách vyučováno, a jakým způsobem.

Klíčová slova: romský holocaust, tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, Tomio Okamura, kvantitativní a kvalitativní sběr dat.

ABSTRACT

In this paper I focused on the issue of teaching about the Romani holocaust. In the first part I analyzed the current discussion concerning the Romani holocaust, while I mainly focused on the debate whether during World War II. the camps in Lety near Pisek and Hodonín near Kunštát, were "concentration" or "working" camp. For example, I analyzed the statements of our politician Tomio Okamura and reactions to his statements.

The main objective of this paper is to explore how (and whether) the issue of Romani holocaust is included in the school curriculum. In the second part of my work I focused on common knowledge about this topic in schools. I conducted a study at the primary schools in Třebíč, using the combination of quantitative and qualitative data collection methods in order to find out whether and how this topic is taught at selected schools.

Keywords: Romani holocaust, camps in Lety and Hodonín near Kunštát, Tomio Okamura, quantitative and qualitative data collection.

OBSAH

ÚVOD	9
1 OBRAZ ROMSKÝCH TÁBORŮ V MÉDIÍCH ROKU 2014	10
1.1 Výrok Tomio Okamury k romskému táboru v Letech u Písku	10
1.2 Reakce na Okamurův výrok	11
2 ÚPRAVA POHYBU A POBYTU ROMŮ PŘED VÁLKOU	14
2.1 Zákon o potulných cikánech r. 1927	14
2.2 Zákaz kočovného života Romů, vznik táborů v Letech a v Hodoníně	15
3 PERSEKUCE ROMŮ ZA VÁLKY	16
3.1 Život v táboře v Letech	17
3.1.1 Zařízení tábora v Letech	17
3.1.2 Příchod do tábora	17
3.1.3 Stravování	18
3.1.4 Denní režim tábora v Letech	18
3.1.5 Zdravotní problémy vězňů	18
3.1.6 Transporty do Osvětimi a Osvětimi – Březinky	19
3.2 Život v táboře v Hodoníně	20
3.2.1 Zařízení tábora v Hodoníně	20
3.2.2 Příchod do tábora	20

3.2.3	Stravování v Hodoníně.....	20
3.2.4	Dělba práce.....	21
3.2.5	Režim dne v Hodoníně.....	21
3.2.6	Propuknutí nemocí	21
3.2.7	Transporty z Hodonína do Osvětimi	22
3.3	Cikánský tábor v Auschwitz-Birkenau (Osvětim - Březinka)	22
3.3.1	Zařízení tábora v Auschwitz-Birkenau	22
3.3.2	Příjezd do tábora	23
3.3.3	Denní režim tábora v Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka) 23	
3.3.4	Hygienické podmínky a tresty	24
3.3.5	Transporty do koncentračních táborů a konec tábora v Auschwitz-Birkenau	24
3.4	Shrnutí – publikace Holocaust českých Romů.....	25
4	METODY SBĚRU DAT	27
4.1	Kvantitativní a kvalitativní výzkum.....	27
4.1.1	Kvantitativní výzkum.....	27
4.1.2	Kvalitativní výzkum.....	28
4.1.3	Smíšený výzkum	30
4.1.4	Shrnutí	31
5	PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	32

5.1	Dotazník pro žáky.....	35
5.2	Interview pro žáky.....	40
5.3	Dotazník pro vyučující	43
5.4	Interview pro vyučující.....	48
	ZÁVĚR.....	52
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
	SEZNAM PŘÍLOH.....	57

ÚVOD

Za téma bakalářské práce jsem si zvolila problematiku romského holocaustu, který je společností většinou chápán jako okrajová záležitost. Za cíl jsem si vytyčila zjistit, zda je ve školském kurikulu tématu romského holocaustu věnován stejný prostor jako židovskému holocaustu (šoa), či se tomuto problému příliš prostoru nedává. Situaci jsem dokumentovala metodou kvantitativního a kvalitativního sběru dat o problematice romského holocaustu mezi žáky 2. stupně základních škol v Třebíči.

Podkladem pro moje zkoumání se stal výrok politika Tomia Okamury a následné reakce, které jeho výrok vyvolal. Touto problematikou jsem se zabývala v první části práce, kterou jsem rozšířila o historii táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

1 OBRAZ ROMSKÝCH TÁBORŮ V MÉDIÍCH ROKU 2014

1.1 Výrok Tomio Okamury k romskému táboru v Letech u Písku

Romský holocaust je v současné době poměrně často zmiňovaným tématem v médiích. K této problematice se pro Parlamentní listy v diskuzi na téma vepřina v Letech vyjádřil český politik Tomio Okamura: „*Pokud jde o Lety, bude dobře si ujasnit, co tu chceme budovat. Mýtus o romském koncentráku je podle dostupných informací lež. Byl tu pracovní tábor pro osoby, které se vyhýbaly řádné práci, včetně Čechů a Němců z protektorátu. Internováni nebyli na základě etnika, ale cikánského způsobu života, to znamená, že pracující Romové tu nebyli. Dozorci téměř do konce fungování tábora nebyli ozbrojeni a velitel tábora bral svou služku a zřejmě milenku do kina. V táboře nebyl nikdo nikdy zabit – lidé umírali v důsledku staroby a chorob, které do tábora přivlekli kvůli svému předchozímu kočovnému stylu života. Zásadní problém byl však velitel, který jednak skutečně bil vězně a tajil špatný stav tábora, ale byl odvolán a do tábora byla poslána lékařská pomoc. Oběti v táboře rozhodně nebyly oběti jakéhokoli holocaustu. Naopak srovnávání je neúctou ke skutečným obětem holocaustu, ať už Romů nebo Židů, ve skutečných koncentračních táborech. Samozřejmě platí, že jakékoli násilí na lidech odmítám a odsuzuji.*“¹ Jeho vyjádření rozpoutalo debatu o tom, zda se dopustil popírání holocaustu, či nikoliv.

Tomio Okamura ve svém dalším vyjádření pro Parlamentnilisty.cz připustil, že v táboře v Letech byly těžké podmínky a to především kvůli veliteli tábora, který byl krutý. Nicméně opět uvedl, že se nejednalo o koncentrační tábor:²

¹ Kauza „romský (ne)koncentrák“ jede dál: Jandák se naštvál nad novinami, Okamurovi hrozí soud. Od muže, který říká toto. *ParlamentniListy.cz* [online]. KUPKA, Petr. 6. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/poslanecka-snemovna/Kauza-romsky-ne-koncentrak-jede-dal-Jandak-se-nastval-nad-novinami-Okamurovi-hrozi-soud-Od-muze-ktery-rika-toto-329815>

² V Letech nebyl žádný koncentrák, řekl nám Okamura. Schwarzenberg to chce řešit, Filip zmiňuje jeho otce. *ParlamentniListy.cz* [online]. 4. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/V-Letech-nebyl-zadny-koncentrak-rekl-nam-Okamura-Schwarzenberg-to-chce-resit-Filip-zminuje-jeho-otce-329457>

„ Naopak srovnávání je neúctou ke skutečným obětem holocaustu, ať už Romů nebo Židů, ve skutečných koncentračních táborech. Samozřejmě platí, že jakékoli násilí na lidech odmítám a odsuzuji,“³ doplnil.

1.2 Reakce na Okamurův výrok

Vzhledem k závažnosti daného vyjádření Tomio Okamury se do debaty o táboru v Letech u Písku vyjádřil prezident České republiky Miloš Zeman, kterého oslovil webový server Lidovky.cz: „ Kdyby to byl pracovní tábor, tak by jeho vězni neskončili v Osvětimi,“⁴ jak pro server Lidovky.cz uvedl prezidentův mluvčí Jiří Ovčáček. Prezident se tak svým výrokiem zařadil mezi kritiky Okamurova vyjádření.

Nejostřeji se pro stejný server vyjádřil Miroslav Kalousek, poslanec za TOP 09, který je přesvědčen o závažnosti celé situace natolik, že dle něj je jakékoliv popírání či zlehčování holocaustu trestným činem, čímž naznačil možný postih politika Okamury.⁵

Výrazně se proti Okamurově tvrzení ohradila i Jana Horváthová, historička a ředitelka Muzea romské kultury v Brně: „ Jako historik se setkávám poměrně často i u lidí relativně dobře vzdělaných se zaměřováním jednotlivých etap tábora, které na uvedeném místě v době protektorátu fungovaly. On totiž cílený rasový postup proti cikánům v protektorátu byl velmi dlouho dobře utajený, a to z jasného důvodu, aby celá akce „konečného řešení cikánské otázky“ probíhala v co možná největším klidu,“⁶ uvedla historička na svém blogu.

³ V Letech nebyl žádný koncentrák, řekl nám Okamura. Schwarzenberg to chce řešit, Filip zmiňuje jeho otce. *ParlamentníListy.cz* [online]. 4. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/V-Letech-nebyl-zadny-koncentrak-rekl-nam-Okamura-Schwarzenberg-to-chce-resit-Filip-zminuje-jeho-otce-329457>

⁴ Okamura popřel romský koncentrák. Hanebnost na úrovni zločinu, reagují politici. *Lidovky.cz* [online]. 4. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/hanebnost-na-urovni-zlocinu-rika-kalousek-k-okamurovo-popreni-holocaustu-1tg-/zpravy-domov.aspx?c=A140803_120959_ln_domov_sk

⁵ Tamtéž

⁶ Jana Horváthová: Tzv. cikánský tábor v Letech stejně jako obdobné zařízení v Hodoníně u Kunštátu plnily funkci koncentračních táborů. *Romea.cz* [online]. HORVÁTHOVÁ, Jana. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/analyzy/jana-horvathova-tzv-cikansky-tabor-v-letech-stejne-jako-obdobne-zarizeni-v-hodonine-u-kunstatu-plnily-funkci-koncentracnich>

Se stejným rozhořčením o tvrzení Tomio Okamury promluvil David Beňák, místopředseda Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny: „*Výroky Tomio Okamury jsou hanebné a dopouští se hluboké neúcty ke stovkám obětí. Zpochybňování obětí druhé světové války, to je na hraně všeho. Romové si prožili mnoho útrap během 2. světové války a není pochyb o tom, že to byla nacisty pronásledována skupina obyvatel i na území protektorátu.*“⁷

Ačkoliv výrok Tomio Okamury vyvolal mnoho debat, které měly odmítavý charakter, přesto obdobný názor, jako má politik Okamura, uvedl pro Parlamentnilisty.cz europoslanec KSČM Miloslav Ransdorf, který takto odpověděl na otázku vepřina v Letech u Písku: „*V každém případě ta záležitost je zajímavá tím, že tam nebyl režim 'Sonderbehandlung' ('zvláštní zacházení', tedy popravování – pozn. redakce), čili to nebyl koncentrační tábor a neznám žádný případ, kdy by šéf koncentračního tábora byl odvolán kvůli špatnému zacházení s vězni. To se nikde po celé Evropě nestalo a každý dvacátý vězeň odtamtud utekl, takže to je úplně jiný případ než to, co si představujeme pod pojmem koncentrační tábor,*“⁸ řekl.

Další z osobností, která považuje výrok Tomio Okamury za nepřijatelný, je Šimon Heller, protikomunistický aktivista a pedagog. Na webovém serveru Prvnizpravy.cz uvedl: „*Vězni tak byli proti vlastní vůli vystaveni podmínkám, které řada z nich nepřežila, čímž byli účelně zabíjeni. Pan poslanec Tomio Okamura navzdory historickým faktům a svědectvím tvrdí opak: „V tábore nebyl nikdo nikdy zabit“, čímž porušuje výše zmíněný zákon, protože popírá „zločiny nacistů.*“

Dále není pravdou, že internace probíhala na základě jakéhokoliv způsobu života, ale na základě etnika a byla prokazatelně systematická. Proto oběti v romském táboře v Letech jsou součástí holocaustu, respektive „nacistického genocidia“, což pan poslanec

⁷ Romové: Okamura popřel romský holocaust, znevážil oběti nacismu, využívá protiromské postoje k politickým cílům. *Romea.cz* [online]. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romove-okamura-poprel-romsky-holocaust-znevazil-obeti-nacismu-zneuziva-protiromske-postoje-k-politickym-cilum>

⁸ Ohromná ostuda, řekl kníže k věci, která trápí Romy. A Ransdorf mu připomněl tuto nehezkou věc z minulosti. *Parlamentnilisty.cz* [online]. PETŘÍK, Lukáš. 1. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Ohromna-ostuda-rekl-knize-k-veci-ktera-trapi-Romy-A-Ransdorf-mu-pripomnel-tuto-nehezkou-vec-z-minulosti-329210>

*Tomio Okamura výše popírá slovy: „Oběti v táboře rozhodně nebyly oběti jakéhokoli holocaustu.“ a porušuje tak zákon č. 405/2000 Sb. paragrafu č. 405,”*⁹ vysvětlil publicista.

Je přirozené, že nejvíce se Okamurovo vyjádření dotklo pozůstalých po obětech romského holocaustu. Jedním z nich byl Čeněk Růžička, který se rozhodl podat na Tomio Okamuru trestní oznámení, jak informoval webový server Romea.cz: *„Zpochybňovat holocaust kohokoli – Židů, Romů – je zaplat'pánbůh v naší zemi trestné. Policii jsme předali důkazní materiál, který se nedá zpochybnit. Jsou to materiály historiků /.../ například vyhláška o soupisu cikánů a cikánských míšenců, na základě čehož byly romské rodiny i s dětmi do tábora zavlčeny,“*¹⁰ prohlásil Růžička.

Nejvíce realistický pohled na celou debatu má zřejmě bývalý vězeň tábora v Letech Arnošt Vintr, jenž byl vězněn v Letech u Písku a později byl deportován do Osvětimi. Webový server Romea.cz zveřejnil v plném znění dopis jeho synovce, adresovaný pro Tomio Okamuru:

„Pane Okamuro,

vím, že jste velice inteligentní a všemu rozumíte, cestování, Japonsku a japonskému jídlu, politice a politické situaci ve všech státech, takže Vás asi nebude zajímat názor obyčejného občana. Piší Vám jménem strýce, který četl Vaše vyjádření k táboru v Letech u Písku.

Pracovní tábor to byl do roku 1942, poté to byl výhradně tábor pro Romy a většina z nich byla poté přesunuta do Osvětimi.

Strýc byl v táboře od roku 1942, poté byl odvezen do Osvětimi, kde mu osobně Mengele vypálil hákový kříž do hlavy. Dodnes v jeho 74 letech je kříž zřetelný.

⁹ Okamurovi hrozí tři roky kriminálu, popírá nacistický holocaust. *Prvnizpravy.cz* [online]. 11. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/politika/okamurovi-hrozi-tri-roky-kriminalu-popira-nacisticky-holocaust/>

¹⁰ Čeněk Růžička, pozůstalý po obětech romského holocaustu, podal trestní oznámení na Tomia Okamuru. *Romea.cz* [online]. 3. 9. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/cenek-ruzicka-pozustaly-po-obetech-romskeho-holocaustu-podal-trestni-oznameni-na-tomia-okamuru>

Strýc byl jeden z mála lidí a děti, kteří měli štěstí a přežili. To štěstí, které neměla většina deportovaných Romů a třičtvrtě strýcovy rodiny, která byla vyvražděna v Osvětimi nebo v Letech u Písku.

Jakým právem si člověk jako vy, co nikdy nic takového neprožil, dovoluje hanit památku zavražděných a urážet rodiny pozůstalých? Jakým právem si dovoluujete zkreslovat a upravovat historicky doložená fakta? Myslím si, že pravděpodobně pro svoje politické cíle.

V. Brůžek a Arnošt Vintř, politický vězeň. “¹¹

Jak lze z uvedených prohlášení soudit, vyjádření Tomio Okamury vyvolalo vlnu rozhořčení pro svoji kontroverznost, kterou lze svým způsobem vnímat jako popírání holocaustu.

I když se mnoho odpůrců vyjádření Okamury domnívalo, že za své prohlášení bude stíhán, nestalo se tak. Šetřením Policie České republiky však nebylo zjištěno žádné provinění ze strany Okamury. Romská obec projevuje s tímto závěrem nesouhlas a vyjadřuje rozhořčení, protože tento výsledek dle představitelů Romské obce svědčí o rozdílnosti vnímání židovského a romského holocaustu.¹²

Okamura tento výsledek vnímá jako potvrzení pravdivosti svého vyjádření, jak zmínil webový server Zpravy.tiscali.cz: *"Nebyly zjištěny skutečnosti, že by byl z mojí strany spáchán trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt a ani jsem se dle policie nedopustil popírání genocidy či holocaustu,"*¹³ uvedl.

2 ÚPRAVA POHYBU A POBYTU ROMŮ PŘED VÁLKOU

2.1 Zákon o potulných cikánech r. 1927

¹¹ Arnošt Vintř, vězeň tábora v Letech, Okamurovi: Jakým právem si dovoluje hanit památku zavražděných. *Romea.cz* [online]. RYŠAVÝ, Zdeněk 8. 9. 2014. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/arnost-vintr-vezen-tabora-v-letech-okamurovi-jakym-pravem-si-dovoluje-hanit-pamatku-zavrazdenych>

¹² Okamura kvůli Letům stíhán nebude. *Zpravy.tiscali.cz* [online]. 14. 11. 2014. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://zpravy.tiscali.cz/okamura-kvuli-letum-stihan-nebude-244996>

¹³ Tamtéž

Roku 1927 jako zákon č. 117 byl vydán „Zákon o potulných cikánech,“ který se týkal především kočovných Romů.

V rámci tohoto zákona byly Romům vydávány tzv. *cikánské legitimace* s otisky prstů vlastníka průkazu, kterými měli prokazovat svoji totožnost. Vůdcové kočovných skupin měli povinnost vlastnit tzv. *kočovnické listy*, které zajišťovaly souhlas obce s pobytem kočovných Romů na jejím území. Je známo několik případů, kdy Romům, kteří se nebyli ochotni (či schopni) usadit, byly násilně odebírány děti.¹⁴

Co předcházelo umístování romského obyvatelstva do pracovních táborů, uvedl Ctibor Nečas ve své knize *Romové v České republice včera a dnes*. Romové v Protektorátu Čechy a Morava tvořili spolu se Židy a Čechy jako lidé tzv.: neárijského původu utlačovanou skupinu obyvatelstva. Takto označení obyvatelé byli zbaveni veškerých práv a svobod.¹⁵

2.2 Zákaz kočovného života Romů, vznik táborů v Letech a v Hodoníně

Na základě předpisu, který byl vydán v listopadu 1939, bylo Romům přikázáno zanechat jejich kočovného života a trvale se usadit. O rok později byl tento předpis doplněn o další vyhlášku, prikazující bezvýhradné plnění tohoto nařízení pod pohrůžkou odvezení do kárných pracovních táborů v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, jež byly otevřeny r. 1940.

¹⁴ HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. Praha: Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury v nakladatelství Lidové noviny, 2002, s 43, 44. ISBN 80-7106-615-X.

¹⁵ NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s 66. ISBN 80-244-0497-4

3 PERSEKUCE ROMŮ ZA VÁLKY

Po ukončení kočovného způsobu života a povinném usazování Romů vyvstala otázka, jak řešit problémy přicházející s tímto jevem. Administrativa protektorátu spatřovala řešení této problematiky v internování Romů do nově otevřených pracovních táborů v Letech a Hodoníně.¹⁶

Jaký byl vlastně původ kárných pracovních táborů? Na tuto, a mnohé jiné otázky, se ptala Barbora Kmentová, redaktorka radio.cz. Rozhovor vedla s Michalem Schusterem, historikem Muzea romské kultury.

Způsob, jakým se u nás za II. světové války nakládalo s romským obyvatelstvem, měl předobraz v Říši. Poté, co se Romové r. 1939 jakožto kočovný národ byli nuceni usadit, byl vydán zákon o prevenci zločinnosti, kdy byly postaveny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, kam měli být všichni Romové umístováni. Zmínění zločinci byli ti Romové, kteří byli podle zákona *asociální*, tedy byli nezaměstnaní a bez domova. Toto označení ale platilo pro všechny údajné zločince, nikoliv pouze pro Romy, kteří zpočátku tvořili pouze malé procento internovaných. Teprve roku 1942 byl vydán „Zákon o potírání cikánského zlořádu“ a všichni nepřizpůsobiví Romové byli odvezeni do táborů v Letech a v Hodoníně.¹⁷

Zaujmut jasně stanovisko k problematice přesného vymezení pojmu pracovní tábor je obtížné. Názory na to, zda v pracovních táborech probíhalo stejné vyhlazování, jako tomu bylo v táborech koncentračních, se různí. Ctibor Nečas v knize Holocaust českých Romů popsal podmínky v táborech, které se označují jako „pracovní.“ Ve své práci shrnul i vyprávění, očitá svědectví bývalých táborových vězňů. Tato publikace mi posloužila pro historický kontext související s tábory v Letech, Hodoníně a v Auschwitz-Birkenau.

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ Osudy Romů za druhé světové války na území Protektorátu Čechy a Morava. KMENTOVÁ, Barbora. *Radio.cz* [online]. 17. 3. 2009. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/special/osudy-romu-za-druhe-svetove-valky-na-uzemi-protektoratu-cechy-a-morava>

3.1 Život v táboře v Letech

3.1.1 Zařízení tábora v Letech

Výstavba tábora měla dlouhou historii. Komplex se skládal z padesáti maringotek, ve kterých byl mj. ubytován i pracovní a pomocný personál, byly v nich i kanceláře, skladiště, strážnice atd. K areálu patřil také kuchyňský barák, kůlna, sklep a povozy. Jedna maringotka mohla pojmout šest osob, avšak vzhledem k problémům s vytápěním se počet ubytovaných snížil na čtyři osoby. V komplexu tedy mohlo být přes léto ubytováno 200 osob, v ostatních ročních obdobích 150 – 160 osob.

Kárný pracovní tábor byl zřízen 8. srpna 1940 a následný sběrný tábor zahájil činnost 1. ledna 1942. Cikánský tábor byl otevřen 2. srpna 1942. Jádrem celého souboru byly obdélníkovitě rozmístěné baráčky, z nichž většina sloužila k ubytování vězňů a část pro personál. Celé prostranství bylo ohrazeno prkenným plotem. Mimo oplocenou část (66 arů) patřila k areálu i stejně velká, neoplocená část, obsahující 2 vodní nádrže. Součástí pozemku bylo i 11,2 aru zemědělské půdy. Louka sloužila k pastvě zemědělských zvířat a zbývající část půdy se uplatnila pro pěstování zeleniny.¹⁸

3.1.2 Příchod do tábora

Po příchodu do tábora, který probíhal převážně v teplých měsících, byli nově příchozí ostříhání a v případě, že měli vší, byli vlasů zbaveni úplně. Poté následovalo mytí v rybníku. Po očištění dostali příchozí oblečení – muži vyřazené vojenské uniformy, ženám a dětem zůstalo jejich oblečení. Po vstupních procedurách odevzdali své legitimace a každý byl zapsán do kartotéky. Kromě dokladů jim bylo odebráno jejich veškeré jmění a cenné předměty.

¹⁸ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s 25, 26. ISBN 80-7260-022-2.

Vězni byli rozděleni do tří skupin a umístěni do malých baráček a jednoho většího baráku. V první skupině byli muži a chlapci, v druhé skupině děti a ve třetí ženy a dívky. Každý barák měl velikost 2,5 x 3 m, byl pro 4-6 osob a větší barák měl rozměry 9 x 12m a dalo se do něj ubytovat 80 osob.¹⁹

3.1.3 Stravování

Strava obsahovala chléb a 3 x denně základní jídlo. Denní dávky byly předem dané a bylo nepřipustné je překračovat. Nejčastěji byly k jídlu brambory a zelí. Stravování se brzy ustálilo do stereotypů.²⁰

3.1.4 Denní režim tábora v Letech

Vězni museli dodržovat přísné podmínky: pošta byla cenzurována a byly prováděny prohlídky listovních zásilek. Úředním jazykem byla němčina, romský jazyk nebyl povolen. Trestnými činy, spáchanými před příchodem, se zabývaly říšské a protektorátní soudy. Přečiny spáchané během pobytu v táboře oproti tomu spadaly pod velitele tábora (nebo jeho zástupce) a byly uděleny důtky nebo odňaty některé výhody. Rozdělení do pracovních skupin probíhalo podle sil a schopností vězňů. Mužům byly přiděleny těžší práce, ženy pracovaly v zemědělství a v kuchyni. Stejně povinnosti jako ženy měli i mladiství. Děti se učily čtení, psaní a dobrému chování. Pracovní doba byla minimálně 10 hodin. Za vykonanou práci náležela mzda, ta však byla používána ke krytí nákladů tábora. Muži byli vysíláni do několika lesních pracovišť. Ani tam nebyly dobré pracovní podmínky (lehké oděvy, opotřebovaná výstroj apod.).²¹

3.1.5 Zdravotní problémy vězňů

Mladí a zejména nejmladší vězni trpěli podvýživou, velké množství nově příchozích žen bylo těhotných, staří lidé trpěli častými kožními chorobami. Ke zdravotním problémům vězňů přispíval fakt, že bydleli ve špatných podmínkách, všude byla vlhkost

¹⁹ Tamtéž, s. 48, 49, 50.

²⁰ Tamtéž, s. 51, 52

²¹ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s 54, 55, 56. ISBN 80-7260-022-2.

a plíseň. Baráky byly uzpůsobeny pro letní využívání, proto se obtížně vytápěly. Problémem byl také nedostatek vody, proto bylo obtížné dodržovat osobní hygienu. Všeobecná špína přispívala k rozšíření infekcí. Velitel tábora byl ale k problémům lhostejný, což v prosinci 1942 vyústilo v tyfovou epidemii, která postihla všechny vězně.²²

„ Podmínky života v éře tzv. cikánských táborů v Letech a Hodoníně byly otřesné již jen tím, že během prvního měsíce byla kapacita táborů (z původních 200 lidí) překročena na obou místech na více než 1300, čímž se podmínky života staly nevhodnými a se začátkem zimních měsíců dokonce otřesnými. Neizolované baráky, nedostatek obutí a ošacení, těžká práce, špatná strava (v Letech prokázáno kupčení personálu s vězeňskými přiděly stravy), nedostatek vody pitné i na osobní hygienu i fakt, že zde byly vězněny malé děti včetně kojenců, způsobil, že už na přelomu roku 1942/43 na obou místech shodně propukly těžké epidemie nakažlivých chorob, které kosily zprvu hlavně vězně nejmenší, později bez rozdílu věku, “²³ uvedla na svém blogu PhDr. Jana Horváthová.

3.1.6 Transпорты do Osvětими a Osvětими – Březinky

Po výskytu tyfu byl velitel suspendován a v únoru 1943 byl táborový areál uzavřen od okolního světa. Personál ani vězni nesměli tábor opustit, neuposlechnutí zákazu se trestalo zastřelením. Karanténa platila až do deportace. Pro deportaci byly sestaveny 2 transпорты. První transпорт obsahoval nejčastěji seniory (16 mužů a 77 žen) a byl vytvořen na základě nařízení vlády a druhý transпорт byl sestaven podle Himmlerova výnosu. Druhá skupina se skládala z nemocných. Oba transпорты směřovaly do cikánského tábora v Osvětими a do tábora v Osvětими - Březince.²⁴

²² Tamtéž, s. 59, 60.

²³ Tzv. cikánský tábor v Letech stejně jako v Hodoníně u Kunštátu plnil funkci koncentračního tábora. *Horvathova.blog.ihned.cz* [online]. HORVÁTHOVÁ, Jana. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://horvathova.blog.ihned.cz/c1-62604590-tzv-cikansky-tabor-v-letech-stejne-jako-v-hodonine-u-kunstatu-plnil-funkci-koncentracniho-tabora>

²⁴ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s 61, 62, 66. ISBN 80-7260-022-2.

3.2 Život v táboře v Hodoníně

3.2.1 Zařízení tábora v Hodoníně

Tábor navazoval na kárný pracovní tábor. Byl tvořen dřevěnými baráky, z nichž velké sloužily k ubytování vězňů a menších se užívalo ke kuchyňským, kancelářským a hospodářským účelům. Chyběla zde kanalizace, ale byly zde latríny, studna a vodojem. Celý objekt byl ohrazen velkým dřevěným plotem.

V srpnu 1942 byl tábor přeplněn a nastal problém s ubytováním. Vězni byli ubytováni v kočovných vozech nebo ve stanech.²⁵

3.2.2 Příchod do tábora

Do tábora byly přijímány celé rodiny. Po příchodu byli vězni nuceni podrobit se předepsané očištění a jejich prádlo bylo dezinfikováno. Ti, kteří byli zavšiveni, byli - včetně žen - ostříhání dohola a jejich hlavy byly potřeny petrolejem. Po očištění museli odevzdat své osobní doklady a veškerý svůj majetek. Jejich jedinými průkazy totožnosti byly tzv. cikánské legitimace. Pro muže jako oblečení posloužily vyřazené černě obarvené uniformy. Ženám a dětem bylo ponecháno jejich oblečení, většinou hodně obnošené. V zimním období se oblečení nedostávalo a vězni trpěli zimou.²⁶

3.2.3 Stravování v Hodoníně

Stravování v táboře v Hodoníně bylo pro všechny společné, složením bylo podobné s táborem v Letech. Denní dávky byly detailně rozpočítány a přesně přidělovány. Vězni si část potravin také sami pěstovali na pronajatých pozemcích. Chovali i dobytek – vepře a drůbež. V táboře v Letech byly dávky potravin přidělovány na lístek pro středně těžce pracující nebo pro těžce pracující. V táboře v Hodoníně měli vězni stejný příděl jídla jako vězni v trestnicích a podobných zařízeních.²⁷

²⁵ Tamtéž, s. 71, 72.

²⁶ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s. 77, 89, 90, 91, 92. ISBN 80-7260-022-2.

²⁷ Tamtéž, s. 95, 96, 101

3.2.4 Dělbba práce

Ti, kteří byli práce schopní, byli rozděleni do tří skupin: muži, ženy, mladiství. Pracovali okolo areálu, či přímo uvnitř. Vnější práce znamenaly těžkou práci v lomech, kde se prováděly výkopy a výlomy kamene. Na tyto práce byly nasazeny i ženy. Za práci, kterou vězni vykonali, nedostali žádnou odměnu. Veškerá mzda, která jim byla určena, připadla provozovateli tábora.²⁸

3.2.5 Režim dne v Hodoníně

Denní rozvrh byl stanoven dle řádu tábora. Ranní buzení, zahájené zvukovým signálem dozorcích orgánů, bylo v letním období v 5:00 a v zimním období v 6:00. Na osobní hygienu měli vězni vyhrazenou půlhodinu. Po snídani, která se přednostně podávala pracujícím skupinám, byl nástup do práce. Pracovní doba byla rozdělena podle ročního období a trvala osm až deset hodin denně. Během poledne se měl vydávat oběd, ale dle tvrzení některých vězňů žádná přestávka na jídlo nebyla. Po práci si pracovníci museli očistit své oděvy a poté následovalo jídlo s přidělem chleba do dalšího dne. Při běžné komunikaci i s nadřízenými museli mluvit pouze německy nebo česky. V 21:00 v letním období a v 20:00 v zimním období museli být vězni již uloženi na svých pryčnách, přestalo se topit a v celém táboře nastal noční klid. Kontakt s vnějším světem byl zakázán. Vězni nesměli opouštět tábor a návštěvy byly povolovány výjimečně. Pošta podléhala cenzuře.²⁹

3.2.6 Propuknutí nemocí

Nemocní vězni museli hlásit své nemoci ihned po budíčku. Množící se hlášení byla však přijímána lhostejně. Podle výpovědi MUDr. Josefa Hrabance byly hygienické podmínky v táboře příšerné. Vězni byli špinaví, vyhladovělí a trpěli nakažlivými chorobami. Když se v r. 1942 objevil břišní tyfus, byly nařizeny hromadné prohlídky. Při nich bylo zjištěno 195 vězňů trpících trachomem, 22 vězňů bylo nakaženo různými

²⁸ Tamtéž, s. 98, 99, 100

²⁹ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s. 102, 103. ISBN 80-7260-022-2

pohlavními nemocemi a 14 vězňů mělo otevřenou tuberkulózu, 160 dětí mělo spalničky, 5 jich trpělo černým kašlem a 3 planými neštovicemi. 18 vězňů bylo shledáno invalidními, 9 jich bylo slepých, 25 žen těhotných a 54 vězňů bylo sešlých věkem. Nakažlivě nemocní byli izolováni ve speciálně pro tento účel postavených dřevěných barácích. Z důvodu nesčetných úmrtí bylo zřízeno pohřebiště na lesním pozemku, který byl vykácen a oplocen. Obřady nebyly důstojné, ani neměly pietní charakter. Pohřbívalo se do hromadných hrobů, jámy byly hloubeny pomocí bagrů.³⁰

3.2.7 Transporty z Hodonína do Osvětimi

Táborové utrpení vyvrcholilo deportací vězňů do osvětimských táborů. V prvním transportu - r. 1942 - převládali muži (65,9%). Hlavní transport do koncentračního tábora v Osvětimi odjel o rok později. Vězňům bylo sděleno, že jedou za prací. V r. 1943 bylo do Osvětimi deportováno 748 vězňů. Po odjezdu transportů zůstalo v Hodoníně 62 vězňů, z nichž někteří byli propuštěni na svobodu, druhá část, neschopná transportu, převezena do donucovací pracovny v Brně a zbývající byli určeni k závěrečným pracím. Poslední dvě jmenované skupiny byly nakonec r. 1944 deportovány do Osvětimi.³¹

3.3 Cikánský tábor v Auschwitz-Birkenau (Osvětim - Březinka)

3.3.1 Zařízení tábora v Auschwitz-Birkenau

Celý komplex tvořily tři propojené části. Byl nejdříve označován jedním názvem Auschwitz, později třemi jmény Auschwitz, Auschwitz-Birkenau, Auchwitz-Buna a novým názvem Monowitz. K celé části patřila společná zařízení, např.: krematoria s plynovými komorami v podzemí, vodárna, kasárna SS atd. Tábory byly obehnané ostnatým drátem a hlídány strážemi SS, které sídlily ve dvou věžích. Část tábora byla záměrně postavena v nevhodném prostředí na bažinách a časté byly i teplotní výkyvy. Rodinný tábor cikánů byl vybudován v r. 1941. Skládal se z bloků (dřevěné baráky), z nichž některé sloužily k obytným účelům, jiné k provozním nebo administrativním

³⁰ Tamtéž, s. 104, 105, 112.

³¹ Tamtéž, s. 113, 114, 115, 116, 117

účelům. V táboře se rovněž nacházely umývárny a latríny, kdy k umývání sloužily železné roury s otvory, jimiž protékala voda do dřevěných koryt.³²

3.3.2 Příjezd do tábora

Po příjezdu cikánů do tábora probíhal jejich evidenční příjem, skládající se ze vstupní očišty, kdy bez rozdělení podle věku a pohlaví byli všichni dovedeni do společných sprch. Po očištění jim bylo navraceno oblečení, na němž byl barvou vyznačen červený kříž v podobě písmene X. Každý vězeň obdržel také kousek bílého plátna s třemi symboly: trojúhelník, písmeno a číslo. Trojúhelník představoval symbol pro vězně a jeho barva vyjadřovala kategorii, podle které byli vězni členěni. Političtí vězni byli značeni červeně, zločinci zelenou barvou, tzv. asociálové černě, duchovním a jehovistům náležela fialová barva a homosexuálům barva růžová. Nejpočetnější skupina, Židé, byli označeni šesticípou hvězdou. Tento znak byl tvořen ze dvou trojúhelníků, dvou barev, z nichž jedna byla žlutá a druhá barva se určovala podle uvedených kategorií. Jména nahrazovala písmena. V důsledku vysoké úmrtnosti byli vězni od jara 1943 tetováni. Dospělí byli tetováni na předloktí, dětem se tetovaly nohy. Tetování se provádělo jehlou namočenou v zeleném inkoustu.

Po vstupních procedurách byli vězni umístěni do obytných bloků bez hygienického zařízení, bez vody a vytápění.³³

3.3.3 Denní režim tábora v Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka)

Denní režim začínal gongem v 4:00 hod., za přítomnosti bití, surovosti a polévání studenou vodou. V blocích bylo málo prostoru na úklid, avšak za každý projev nečistoty byli vězni tvrdě trestáni. Používání sociálních zařízení bylo přesně vymezeno, nedodržení provázeno opět násilím. Po budíčku byli seřazeni do řad, ve kterých byli vězni počítáni. Po ranním počítání se staří lidé a matky s dětmi vraceli do obytných bloků. Později se matkám děti odebíraly a byly umísťovány do tzv. mateřské školy.

³² NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s. 121, 122, 123, 124, 125. 80-7260-022-2

³³ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s. 147, 148, 149, 150. ISBN 80-7260-022-2

Ostatním vězňům byla přidělena práce. Část vězňů pracovala v kuchyních, zbývající vězni byli nasazeni na dokončovací práce v táboře, či jim byly přiděleny těžké a zdlouhavé práce.

V cikánském táboře byly tragické stravovací poměry. Z hladu vězni sbírali různé kořínky a listy. Někteří vězni ze zoufalství pojídali zbytky ze smetiště, např. shnilou zeleninu a slupky z brambor. Za tato sbírání odpadků byli trestáni zbitím a odebíráním přidělu jídla.

Noční klid byl hlášen v 21:00, během něhož bylo zakázáno opouštět obytné bloky. Neuposlechnutí se trestalo okamžitou střelbou.³⁴

3.3.4 Hygienické podmínky a tresty

Hygienické podmínky byly katastrofální. Problémem byl i nedostatek pitné vody. Špína a hlad měly za následek rozšíření nemocí. Pro nemocné byl nedostatek léků. Nejzávažnějším onemocněním byl skvrnitý tyfus, na který nemocní vždy zemřeli. Jako opatření proti šíření této nemoci byli nemocní vražděni v plynových komorách.

Každý, kdo se vzeprel otřesným podmínkám v táboře, byl tvrdě potrestán. Jedním z trestů bylo cvičení, při němž se lehalo a vstávalo na silnicích, které byly posypány ostrým šterkem. Dalším trestem bylo zavěšování zezadu za vykroucené ruce na stropní trámy. Nejvíce ran bylo uděleno za stížnosti, např. na malé porce jídla. Někteří vězni byli ubiti k smrti.³⁵

3.3.5 Transporty do koncentračních táborů a konec tábora v Auschwitz-Birkenau

V období jaro/léto 1944 byly z cikánského tábora vypraveny transporty s muži a ženami z území protektorátu. Celkem bylo vypraveno šest transportů. 16. května 1944 byl vyhlášen zákaz vycházení a celý tábor byl uzavřen. V tu dobu se v táboře nacházelo cca 6500 vězňů. Polovina byla odvedena do karantény, ze které byli vězni

³⁴ Tamtéž, s. 153, 154, 161, 160, 162.

³⁵ NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, s. 163, 165, 166, 167. ISBN 80-7260-022-2

transportování do koncentračních táborů v Buchenwaldu a Ravensbrücku. Po odjezdu obou transportů v táboře zbývaly pouze matky s dětmi a staří lidé. Ti pak byli odvezeni do plynových komor, kde byli všichni do jednoho usmrceni. Těla byla spálena v jámách v blízkosti krematoria.³⁶

3.4 Shrnutí – publikace Holocaust českých Romů

Domnívám se, že Holocaust českých Romů je publikace, která poměrně dobře vysvětluje a popisuje, jakým způsobem bylo s Romy v táborech zacházeno.

Všechny tábory měly podobné přijímací rituály: Vězni byli zbaveni svých cenností a osobních věcí, byli ostříhání, oholeni a byla jim zabavena legitimace. Jediným dokladem potvrzujícím jejich totožnost byla tzv. cikánská legitimace. V táboře Auschwitz-Birkenau byli vězni značeni tetováním a byli nuceni nosit symbol šesticípé hvězdy.

Režim v táborech byl také podobný, avšak v táboře Auschwitz-Birkenau panoval režim nejpřísnější. V Letech a v Hodoníně u Kunštátu měli vězni pravidelné, i když velmi omezené přiděly jídla, v Auschwitz-Birkenau trpěli Romové hladem natolik, že si byli nuceni sbírat zbytky odpadků z kuchyně, aby vůbec přežili. Společným znakem pro všechny tábory byla přísná cenzura, poslušnost a povinné pracovní nasazení. Ženy zpravidla pracovaly v kuchyni a v zemědělství, zatímco muži byli přidělováni na těžší práce v lese a na sezónní práce. Za žádnou práci nedostávali zapláceno, ačkoliv bylo vězňům řečeno, že peníze se jim ukládají. Ve skutečnosti veškeré finance padly na provoz tábora.

Společným problémem v táborech byly velmi špatné hygienické podmínky. Měly za následek šíření nemocí, především břišního tyfu, kterým vězni často podlehli. Infekční onemocnění se velmi rychle šířila, nemocní byli v kontaktu se zdravými. V životních podmínkách tábora - zima, malé nebo žádné přiděly jídla, špína, stres a psychický tlak - nebylo divu, že počet nemocných stále stoupal. V Auschwitz-Birkenau zvolili jako metodu „léčby“ vraždění v plynových komorách.

³⁶ Tamtéž, s. 169, 170, 171.

Nejčastější zmínkou o zacházení s Romy, které mělo za následek jejich smrt, byla jejich deportace do koncentračních táborů v Osvětimi. Po odjezdech několika transportů z tábora Auschwitz-Birkenau do táborů Buchenwald a Ravensbrück byl zbytek vězňů, nejčastěji matky s dětmi a starší lidé, odvečen do plynových komor. Tam byli zabiti a jejich těla spálena.

Závěrem mohu zhodnotit, že ačkoliv pojem pracovní tábor nemusí nutně znamenat vyhlazování a vyvražďování lidí, i přesto zde docházelo k úmrtím, která byla způsobena hygienickými podmínkami, násilím a nelidským zacházením.

4 METODY SBĚRU DAT

Data, která jsou sbírány různými technikami, lze rozdělit na dvě základní metody: kvalitativní a kvantitativní metody sběru dat.³⁷

4.1 Kvantitativní a kvalitativní výzkum

Pro sběr dat jsou nejvíce využívány metody kvantitativních a kvalitativních výzkumů. Při řešení výzkumného problému je nejvhodnější využít obou postupů.³⁸

4.1.1 Kvantitativní výzkum

*„ Využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. “*³⁹

Metody, které jsou založeny na základních principech, ze kterých se skládá kvantitativní výzkum (teorie, hypotéza, operační definice, měření, testování hypotézy, verifikace), jsou podrobně zpracovávány, aby co nejvíce odpovídaly předmětu, který zkoumáme. Při měření klademe důraz na validnost (měříme to, co se skutečně měřit má) a spolehlivost (měřením stejné věci dosáhneme stejného výsledku). Verifikací můžeme sice získat argumenty pro platnost teorie pomocí nashromáždění dat, ale její platnost se dokazuje velmi těžce.⁴⁰

Rozlišujeme dva druhy kvantitativního výzkumu: experimentální a neexperimentální. Experimentem se rozumí záměrná změna situace, kterou výzkumník přivodí a následně

³⁷ GROSOVÁ, Stanislava. *Marketing: principy, postupy, metody*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2002, s. 135. ISBN. 80-7080-505-6.

³⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 45. ISBN 80-7367-040-2

³⁹ Tamtéž, s. 46.

⁴⁰ Tamtéž, s. 46

sleduje změnu jedinců: ⁴¹ „manipuluje nezávisle proměnnými X a měří změnu zvolených závisle proměnných Y .“ ⁴²

U neexperimentálního výzkumu není výzkumníkem měněna situace ani podmínky. Zde, stejně tak jako u experimentu, je postup podrobně naplánován. Typickými vlastnostmi jsou: ⁴³ „výběr vzorků jedinců z několika známých populací, měření několika proměnných (můžeme rozlišit cílové, ovlivňující a kovarianční), popis chování proměnných a testování hypotéz, hypotézy se týkají rozdílností statistických charakteristik rozdělení jednotlivých proměnných mezi skupinami nebo závislostí vybraných proměnných mezi sebou.“ ⁴⁴

Mezi přednosti kvantitativního výzkumu patří např.: rychlost a přesnost sběru dat, jejich rychlá analýza. Výsledek relativně není závislý na výzkumníkovi a je vhodné jej používat při zkoumání velkých skupin.

Nevýhody kvantitativního výzkumu jsou především na straně výzkumníka: Může se soustředit na určitou teorii a její testování, nikoliv na její rozvoj. Dalším problémem může být fakt, že získaná znalost může být příliš abstraktní.

4.1.2 Kvalitativní výzkum

Obecně uznávaný způsob, jak dělat kvalitativní výzkum, neexistuje. ⁴⁵

Pojem kvalitativního výzkumu obsahuje široké označení pro nejrůznější přístupy. Při použití tohoto výzkumu v praxi vybere výzkumník téma a vymeze otázky, které může různě měnit, doplňovat během sběru dat, v průběhu výzkumu. Díky tomuto postupu ho můžeme označovat jako pružný.

Výzkumník vyhledává a provádí nejen analýzu informací, ale i provádí dedukci a indukci závěrů. Pracuje s lidmi a přímo v terénu. Výzkumný proces je delšího trvání,

⁴¹ Tamtéž, s. 46

⁴² Tamtéž, s. 46

⁴³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 47. ISBN 80-7367-040-2

⁴⁴ Tamtéž, s. 47

⁴⁵ Tamtéž, s. 49

jelikož výzkumník podle svého uvážení vybere určité místo (či jedince) ke sledování a následně provádí pozorování. Současně probíhá sběr a analýza dat, jelikož výzkumník po sběru dat provede jejich analýzu a na základě výsledků dojde k rozhodnutí, která data jsou potřebná a která ne. Následně se znovu opakuje sběr dat a jejich analýza. Během těchto úkonů dochází k přezkoumání výzkumníkových rozhodnutí a domněnek.

Na závěr výzkumník vytvoří zprávu o výzkumu, která obsahuje citace z rozhovorů, poznámek a podrobný popis místa, které zkoumal. Poměrně časté je jeho probírání vlastních závěrů s jedinci, kteří jsou předmětem zkoumání, jejichž názory uvádí také do závěrečné zprávy.⁴⁶

Pozitivními vlastnostmi kvalitativního výzkumu jsou např.: metody pozorování, díky čemuž je možné dokonalé pochopení dané subkultury. Dalšími metodami rozumíme interview a audio záznamy (i videozáznamy), u nichž je výhodou porozumění určité zkušenosti a dokonalé porozumění průběhu vzájemných působení.⁴⁷

Kvalitativní výzkum se neprovádí krátkým kontaktem se situací či jedinci, ale je zapotřebí dlouhodobého pozorování a intenzivního kontaktu. Situace, které pozorujeme, jsou každodenní, ničím se nevymykají z běžného působení jedinců, skupin nebo organizací. Hlavním prostředkem získávání dat je sám výzkumník. Daty se rozumí přepisy poznámek, nahrávky, vlastní komentáře apod. Dochází k vysvětlování a analyzování těchto dat. Výzkumník zaznamenává své poznatky, pozorování a snaží se vše shrnout tak, aby docílil vysvětlení situace.

Mezi hlavní pozitiva kvalitativního výzkumu patří fakt, že provádí zkoumání fenoménu v jeho přirozeném prostředí, umožňuje navrhování teorií, studium procesů, pomáhá při výzkumu fenoménu a zajišťuje popis i vzhled zkoumaného jedince či skupiny.

Nevýhodou kvalitativního výzkumu jsou obtížné provádění kvantitativního předvídání, výsledky mohou být ovlivněny výzkumníkem a analýza i sběr dat jsou časově náročné procesy.⁴⁸

⁴⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 50, 51. ISBN 80-7367-040-2

⁴⁷ Tamtéž, s. 50

⁴⁸ Tamtéž, s. 51, 52.

Rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem

Výsledky, získané oběma výzkumy, se vzájemně doplňují. Spatřujeme však určité rozdíly mezi nimi při různých úlohách. Například konkrétně u kvantitativního výzkumu dochází během vztahu výzkumníka a subjektu k odstupu, zatímco kvalitativní výzkum se vyznačuje těsným vztahem. Kvantitativní výzkum využívá silně strukturovanou výzkumnou strategii a zpracovává tvrdá a spolehlivá data. U kvalitativního výzkumu je výzkumná strategie slabší a data bohatá a hloubková.⁴⁹

4.1.3 Smíšený výzkum

Je definován, jako „ *obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigma v rámci jedné studie.* “⁵⁰

Kvalitativní metody sběru dat se v některých variantách smíšeného výzkumu užívají hned v úvodu, následuje shromáždění a analýza, po nichž se pomocí strukturovaného dotazníku provede dotazování a dodatečné hloubkové dotazování u jednotlivců.

U druhého typu smíšeného výzkumu jde o výzkum, jehož základ tvoří smíšený model. Zde je typické použití obou druhů výzkumu, tedy kvantitativní i kvalitativní, uvnitř fází výzkumných procesů. Nejprve dochází k určení výzkumné otázky, poté shromáždění a analýza dat.⁵¹

„ **Cíle výzkumu:** *Typické cíle kvantitativního výzkumu jsou explorace a popis případů, typické cíle kvantitativního výzkumu jsou statistický popis, predikce nebo verifikace příčinných hypotéz.*

Typy dat: *Kvantitativní výzkum se opírá především o standardizovaná kvantifikovatelná data, kvalitativní výzkum se zabývá texty, slovy a obrazy.*

⁴⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 56, 57. ISBN 80-7367-040-2

⁵⁰ Tamtéž, s. 60.

⁵¹ Tamtéž, s. 60, 61

Typy analýzy a interpretace: Kvantitativní výzkum zahrnuje statistickou analýzu, kvalitativní výzkum používá interpretativní metody hledáním témat a pravidelností v narativních datech.“⁵²

Lze rovněž kombinovat nejrůznější typy metod sběru dat pomocí zařazení uzavřených a otevřených otázek do dotazníku, popř. ve fázi, kdy analyzujeme data, je možné využít různé přístupy. Použitím těchto smíšených metod získáváme mnoho předností, především se oba přístupy vzájemně doplňují.⁵³

4.1.4 Shrnutí

Kvalitativní výzkum charakterizuje použití formy úsudku u vědeckých metod, hloubkové studování případů, různé druhy rozhovorů a kvalitativní pozorování. Hlavním cílem je obdržení popisu zvláštnosti případů, generování hypotézy a rozvíjení teorie o jevech světa. Jeho vlastností je orientování se na explodování a výskyt v přirozeném sociálním prostředí.⁵⁴

Míru spolehlivosti tohoto výzkumu lze zjistit pomocí technik konzistencí otázek, přepsání nahrávek rozhovorů, konzistence u kódování nebo pomocí dvojitého (provádějí dva výzkumníci, poté si sdělí nesrovnalosti), opětovného (po ukončení jednoho kódování je prováděno druhé) a procedurálního (použití standardizované kódovací procedury) kódování.⁵⁵

Kvantitativní výzkum je více strukturovaný, u vědecké metody upřednostňuje deduktivní postupy. Hlavním cílem je testování hypotéz a teorií. Zaměřuje se na popisování variability u předem definovaných proměnných, jejichž vlastností je určení toho, co budeme pozorovat a zachycovat.

⁵² Tamtéž, s. 61.

⁵³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 61, 62. ISBN 80-7367-040-2

⁵⁴ Tamtéž, s. 63

⁵⁵ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 41, 42, 43. ISBN 978-80-7367-313-0.

Kombinací kvalitativního a kvantitativního výzkumu, rozumíme smíšené plány výzkumu a smíšené výzkumné metody.⁵⁶

5 PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

Další část práce jsem věnovala analýze výroků politika Tomio Okamury, který se vyjádřil k problematice výše zmíněných táborů, které označuje za pracovní, nikoliv za koncentrační. Jeho výrok nezůstal bez odezvy, vyvolal několik bouřlivých reakcí především ze strany představitelů romského etnika v České republice.

Druhá část práce je praktická. Zjišťovala jsem obsažnost vyučování o romském holocaustu ve vyučování na 2. stupni základních škol v Třebíči.

Jako prostředek pro získání co nejrelevantnějších dokladů o informovanosti žáků 2. stupně základních škol v Třebíči jsem zvolila dotazník. Chtěla jsem získat co nejvíce odpovědí v co nejkratším časovém úseku. Dotazník obsahoval deset otázek, na které měli žáci odpovídat. Jejich odpovědi byly anonymní, nevyplňovali jméno ani věk. Prioritní pro mě bylo zjištění rozsahu jejich vědomostí o dané problematice a jejich zájem.

Zatímco u dotazníku určeného pro žáky jsem pro vyhodnocení potřebovala minimálně dvacet odpovědí, od vyučujících mi stačilo pouze pět zpětných reakcí. Prioritou výzkumu pro mě je zjištění poznatků u žáků, nikoliv to, jak hodnotí informovanost žáků vyučující.

Vzhledem k rozšíření internetové komunikace jsem zvolila pro sběr dat online dotazník namísto vytištěných otázek. Pro respondenty byla tato metoda přijatelnější z hlediska naprosté anonymity, což se však v některých případech u žáků projevilo v jejich nepřesných odpovědích. Odpovídající počet reakcí nutných pro moji práci jsem však splnila.

⁵⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

Při výběru otázek jsem se v první řadě soustředila na hlavní cíl mé práce, tedy zjištění informovanosti žáků o romském holocaustu. Zdůraznila jsem zejména anonymitu, díky níž jsem očekávala větší ochotu spolupracovat a zodpovědět otázky podle svého nejlepšího vědomí. Zároveň tak byl v respondentovi umocněn pocit, že mu za špatné odpovědi nehrozí žádný postih.

Počet otázek pro obě větve mého sběru dat, tedy pro vyučující a žáky, jsem se snažila omezit na co nejmenší množství, které by ale mělo dostatečnou výpovědní hodnotu. Z vlastní zkušenosti vím, že čím více jednotlivých otázek dotazník obsahuje, tím klesá úroveň odpovědí. Z tohoto hlediska by neměly dotazníky obsahovat více než deset otázek. Zároveň by měl být takový počet odpovědí, aby se z nich dalo zformulovat jasné stanovisko či zjištění.

Je zřejmé, že vedle dotazníku by bylo na místě také interview, ve kterém bych mohla okamžitě reagovat na odpovědi týkající se mého výzkumu. Bohužel jsem se u většiny vyučujících nesešla s pozitivní reakcí, tudíž jsem jejich odpovědi mohla zpracovat pouze elektronicky, pomocí dotazníku. Pouze jeden respondent z řad pedagogů mi vyšel v rámci interview vstříc, čehož jsem využila a jeho odpověď zpracovala pomocí krátké nahrávky a poznámek. Jako variantu k odpovědím pedagoga jsem zvolila interview s žákem 9. třídy téže základní školy v Třebíči.

Otázky v interview byly stejné jako v dotazníku, který jsem rozeslala k vyplnění do tříd. Během interview jsem ale mohla blíže pozorovat zkoumaný subjekt a pokládané dotazy více rozvíjet. Na začátku rozhovoru jsem se představila a ujistila respondenta, že interview je naprosto anonymní. Seznámila jsem ho s tématem a cílem rozhovoru a jakým způsobem budou jeho odpovědi zpracovány.

Po úvodní fázi jsem začala pokládat předem připravené dotazy, na které respondent odpovídal. Na základě jeho odpovědí jsem rozvíjela debatu a snažila jsem se ho přimět k co nejsubjektivnějšímu hodnocení. Jakmile jsem byla se zodpověděním dané otázky spokojena, přešla jsem postupně k dalším otázkám. Na konci interview jsem poděkovala za strávený čas a za spolupráci na rozhovoru.

S výsledkem interview u obou skupin jsem byla spokojena. Více mě ale obohatilo interview s žákem, jelikož, dle mého úsudku, odpovídal přirozeněji, bez strachu

z postihu za špatné nebo nepřijatelné odpovědi. Z odpovědí vyučujícího jsem vnímala obavy, že špatné odpovědi by ho mohly negativně ovlivnit v jeho profesi.

Obě varianty dotazníků, včetně obou interview, jsem zpracovala na základě porovnání jednotlivých odpovědí. Oproti interview, kde jsem upřednostnila odpovědi žáka, u dotazníků svědomitěji odpovídali vyučující.

5.1 Dotazník pro žáky

Prioritou při vytváření dotazníku pro žáky 2. stupně ZŠ pro mě bylo zformulování otázek na takové úrovni, aby byl co nejvíce přístupný žákům. Snažila jsem se vytvořit jednoduché dotazy, na které by bylo možné co nejjednoznačněji odpovědět. Celkový počet nasbíraných odpovědí byl 20. Odpovědi byly anonymní, což jsem uvedla na začátku do dotazníku.

Zpočátku jsem chtěla při utváření otázek upřednostnit více otevřených odpovědí. Poté jsem se však rozhodla tyto možnosti eliminovat, jelikož jsem se obávala nízké návratnosti dotazníků. Domnívám se, že respondenti upřednostňují odpovědi, kde mohou vybrat z několika možností, než složitě vymýšlet odpovědi.

Dotazník jsem doplnila o krátké interview, ve kterém jsem požádala jednoho žáka 2. stupně základní školy v Třebíči o krátký, zvukově zaznamenaný rozhovor, během kterého jsem pokládala otázky z dotazníku. Otázky jsem v návaznosti na odpovědi respondenta rozšířila.

První otázku, týkající se II. světové války obecně, jsem směřovala přímo na subjektivní zájem dotyčného respondenta, od něhož se odvíjely některé další odpovědi v dotazníku. Odpověď jsem zvolila volbou ANO x NE, což jsem považovala za dostatečnou informaci, bez potřeby doplnění jejich názoru. Rozvíjení odpovědi jsem uplatnila až při interview, ve kterém jsem použila stejné otázky, jaké tvořily dotazník.

Na základě analýzy výsledků jednotlivých odpovědí, jsem zjistila, že zájem o II. světovou válku je lehce nadprůměrný. Učení o genocidě zaujalo 65 % všech dotazovaných, 35 % žáků tato problematika neoslovila. Obdobný výsledek jsem předpokládala, protože si myslím, že dějepis nepatří k nejoblíbenějším předmětům na základní škole a válečné téma se spoustou letopočtů je pro žáky náročné na zapamatování.

Druhá otázka směřovala přímo k názvu koncentračních táborů. Požadovala jsem po respondentech, aby vysvětlili, respektive označili, správné chápání pojmu „koncentrační.“ Na výběr měli ze tří možností, z nichž jsem se snažila jeden z nich pojmut naprosto odlišně od zbývajících dvou, aby měli žáci možnost postupovat vylučovací metodou, což varianta odpovědi - zda se jednalo o „ochranné tábory pro

zubožené oběti nacismu,“ naprosto splňovala. Zbývající dvě odpovědi jsem záměrně ponechala podobné, aby byli žáci nuceni přemýšlet nad rozdílem mezi pojmem koncentrační a pracovní tábore. První variantou odpovědi byla domněnka, že se jednalo o tábory, ve kterých byli mučeni a zabíjeni nepřátelé nacismu. Tato odpověď byla správná. Druhou variantou případné správné odpovědi bylo tvrzení, že se jednalo o tábory, v nichž Romové umírali a byli nuceni k práci. Od této otázky se odvíjela další otázka zaměřená na pojem „pracovní“ tábory.

Výsledky u této otázky mě příjemně překvapily, kdy 60% žáků označilo správnou odpověď, tedy že koncentračními tábory rozumíme tábory, kde byli mučeni a zabíjeni nepřátelé nacismu. U zbývajících dvou možností bylo shodně 20 %, což je vzhledem ke znění jedné z odpovědí spíše zarážející.

Ve třetí otázce měli žáci označit správný význam pojmu „pracovní tábory.“ Na výběr měli opět ze tří odpovědí. Znovu jsem jednu odpověď záměrně dovedla do absurdity, kdy jsem jako jednu z možností uvedla, že v pracovních táborech se shromažďovali členové nacistické organizace. Dvě zbývající možnosti byly velmi podobné, jelikož jedna z nich vysvětlovala pojem pracovních táborů jako tábor, kde probíhalo vyhlazování Židů. Druhá (správná) možnost označovala pracovní tábory jako místo, ve kterých se nacházeli především Romové, kteří nebyli cíleně zabíjeni, ale byli nuceni k práci.

Zde jsem očekávala nejednoznačné odpovědi, jelikož jsem se domnívala, že žáci sice dobře porozuměli označení tábora pojmem koncentrační, s čímž se ve vyučování poměrně hojně seznámili, avšak vysvětlení pojmu pracovních táborů nebyl dán v hodinách prostor. Opět jsem ale byla vyvedena z omylu. I u tohoto dotazu se nenechali respondenti vyvést z omylu a výsledek byl přibližně totožný, jako tomu bylo u předchozí otázky. 65 % správných odpovědí mě přesvědčilo o správném úsudku nadpoloviční většiny respondentů, kdy dvě zbývající odpovědi obdržely pouhých 25 % a 10 %.

Čtvrtou otázku jsem ponechala otevřenou, jelikož jsem se chtěla přesvědčit, zda respondenti skutečně chápou rozdíl mezi pracovním a koncentračním táborem. Vodítkem jim měly být předchozí dvě otázky, zabývající se těmito pojmy.

Zde se opět nadpoloviční většina dobrala správných odpovědí. Shodně se žáci domnívali, že zatímco koncentrační tábory sloužily zejména k vyhlazování a Židé/Romové byli na tato místa transportováni za účelem zabíjení, pracovní tábory sloužily jako místa, kde byli vězni nuceni pracovat v otřesných podmínkách, nicméně zde nebyli zabíjeni. Často však umírali v důsledku nemocí, špatných pracovních a hygienických podmínek.

Jeden žák odpověděl, že koncentrační tábor místo sloužící k hromadnému nucenému pobytu nebo věznění lidí, kteří jsou do tábora umísťováni bez odsouzení. Oproti tomu pracovní tábor je místo, kde jsou lidé podrobováni nuceným pracím. Umísťovali se zde také političtí vězni.

Další zajímavou odpovědí byla domněnka, že zatímco v koncentračních táborech byli umísťováni především Židé, kteří zde byli vražděni, tak v pracovních táborech byli vězni nuceni k práci a čekalo se, až zemřou vlivem krutých podmínek sami.

Třetí odpověď, která mě zaujala, spočívala v tvrzení, že koncentrační tábor byl určen k cílenému vyhlazování. V pracovním táboře byli lidé nuceni k práci za jakýkoliv podmínek a na základě jejich zdravotního stavu je postupně transportovali do koncentračních táborů.

Pátá otázka byla opět nastavena způsobem vybírání správné odpovědi ze tří možností. Dotazovala jsem se, zda žáci znají dva tábory na území dnešní České republiky, do kterých byli Romové za II. světové války deportováni. Mohli zvolit možnost Lety u Písku a Pardubice, dále Lety u Písku a Hradec Králové a jako třetí možnost jsem uvedla Lety u Písku a Hodonín u Kunštátu.

Tábor v Letech jsem považovala za natolik známý, že jsem ho uvedla u všech tří možností, jelikož mi bylo jasné, že se dostal v souvislosti s II. světovou válkou do podvědomí většiny žáků základních škol. U druhého tábora, Hodonína u Kunštátu, jsem si nebyla správnosti odpovědi tolik jistá.

Respondenti však byli dobře informováni, tudíž správně odpovědělo opět 65 %, zatímco zbývající možnosti získaly po 20 % a 15 %.

U šesté otázky jsem dala žákům na výběr ze dvou možností odpovědí (ANO/NE) na dotaz, zda kromě židovského holocaustu slyšeli o romském holocaustu.

Domnívala jsem se, že opět bude nadpoloviční většina všech odpovědí kladná, tedy že byli informováni o holocaustu Romů za II. světové války. Moje domněnky se tentokrát bohužel nepotvrdily, jelikož nadpoloviční většině, tedy 60 % všech dotazovaných, nebyl romský holocaust znám. V této otázce si dovoluji říct, že „pouze“ 40 % žáků mělo o této problematice nějaké informace.

Sedmou otázkou jsem se zaměřila na vysvětlení pojmu "popírání holocaustu," kdy žáci opět vybírali ze tří odpovědí.

Odpověď, že se jedná o prosté odmítání existence genocidy Židů a Romů, správně vědělo 65 % dotazovaných. Další dvě možnosti - že se jedná o boj proti holocaustu a nacismu odpovědělo 20 % žáků,- že jde o doslovný překlad knihy Adolfa Hitlera Mein Kampf 15 % žáků.

Osmou otázku jsem zvolila opět ryze subjektivní, kdy mým cílem bylo zkoumat, jak žáci chápou nebezpečí popírání holocaustu. Dotaz byl položen jednoduše, zaměřený především na vlastní úsudek, vyplývající z dosavadní informovanosti ohledně holocaustu a II. světové války obecně. Zajímalo mě, zda žáci vnímají popírání holocaustu jako nejen něco špatného, ale i nebezpečného.

30% dotazovaných vnímalo popírání holocaustu jako něco špatného a nebezpečného, avšak stejné procento žáků bylo přesvědčeno, že se nejedná o nic špatného. 25 % žáků vnímalo popírání holocaustu jako špatné a 15 % respondentů se domnívalo, že je to špatné, ale nikoliv nebezpečné.

Tyto odpovědi mě z celého dotazníku nejvíce překvapily. Konkrétně se jedná o dvě největší procenta, kdy lze vidět, že názory se různí. Odpověď, kdy 30 % žáků základní školy nepovažuje popírání holocaustu za špatné ani nebezpečné, považuji za velice tristní. Nemyslím si, že by tuto problematiku respondenti brali na lehkou váhu, spíše se domnívám, že jim byl pojem „popírání holocaustu“ nedostatečně vysvětlen. Celkově zřejmě chápali tuto otázku jako nepodstatné stanovisko, které může zaujmout kdokoliv a nic a nikoho tím nemůže ovlivnit. Bohužel si zřejmě neuvědomili, že popírání holocaustu je špatné především z hlediska počtu obětí, které padly během II. světové války a nebezpečné je popírání holocaustu z důvodu možného opakování se historie. Pokud si nebudeme připomínat chyby minulosti, nevyvarujeme se jich i v budoucnosti.

Devátou otázkou jsem doplnila o fotky tří našich politiků: Andreje Babiše, Miloše Zemana a Tomio Okamury. Respondenti měli označit politika, který se vyjádřil k tématu II. světové války.

Zde byli žáci zřejmě zmateni, jelikož celá polovina dotazovaných, tedy 50% respondentů, se domnívala, že správnou odpovědí je Andrej Babiš. Politik Tomio Okamura byl tipován ve 35%, Miloše Zemana si tiplo pouhých 15 %. Tento výsledek mě přesvědčil o tom, že žáci o výrocih politika T. Okamury neslyšeli.

Poslední – desátá - otázka se týkala opět zájmu žáků o II. světovou válku. Dotazovala jsem se, zda by ve školách uvítali projekt s tématem romského holocaustu. Bohužel se zde projevil nezájem žáků o jakékoliv nové školní aktivity za účelem rozšíření vědomostí o problematice holocaustu Romů, o čemž svědčil výsledek, kdy 60 % respondentů by o práci navíc nestálo. Pouze zbývající procenta, tedy 40 % žáků, by mělo zájem o rozšíření poznatků.

Celkově jsem s výsledky dotazníku pro žáky spokojena. Je pravda, že výsledek by byl více přesvědčivý, kdyby bylo respondentů více. Dvacet odpovědí jsem ale považovala za dostatečné množství pro orientační zhodnocení znalostí žáků 2. stupně základních škol. Zpětně bych upravila osmou otázku týkající se špatnosti a nebezpečí popírání holocaustu, kterou bych doplnila o textové pole, kde by měli žáci vysvětlit své stanovisko, které zaujímají vzhledem k jejich vybrané odpovědi. Díky této úpravě by mohlo být objasněno, co žáky vede k většinovému názoru, že popírání nepovažují za špatné.

5.2 Interview pro žáky

Jelikož jsem se domnívala, že dotazníky, které jsem zaslala žákům v online podobě, by mohly být nepřesně, ne-li ledabyle vyplněny, rozhodla jsem se pro krátké interview s jedním žákem 2. stupně základní školy v Třebíči, který byl ochotný poskytnout mi krátký rozhovor na téma romského holocaustu. Položené otázky se nelišily od otázek, pokládaných v dotazníku, avšak podle odpovědí respondenta během rozhovoru jsem otázky postupně doplňovala a rozvíjela. Vždy jsem přečetla otázku, která byla položena v dotazníku a dala jsem respondentovi možnost odpovědět.

V první otázce, ve které jsem zkoumala zájem žáka o téma II. světové války, bylo na první pohled jasné, že žák je nervózní. Přestože měl prostor na rozvinutí odpovědi, odpověděl pouze „ano“. Jeho odpověď jsem se pokusila rozvinout dotazem, zda ho toto téma zaujímá více, než jiné události v dějepisu, avšak odpověď byla znovu jednoslovná.

V druhé otázce, kdy měl respondent vysvětlit pojem koncentrační tábory, říci co ten pojem znamená, kdo byl v těchto táborech vězněn, byl žák více sdílný a dokázal pojmenovat skupiny vězňů, kteří se v táborech nacházeli. Zmínil Židy, Romy, homosexuály a nepřátele nacismu. Závěrem poznamenal, že v koncentračních táborech probíhalo vyhlazování daných skupin.

Navázala jsem na jeho odpověď a vznesla jsem dotaz, zda se vyhlazovalo v koncentračních táborech nebo i v pracovních táborech a zda by mohl uvést rozdíl mezi těmito dvěma tábory.

Žák odpověděl, že v koncentračních táborech byli vězni vyhlazováni a pracovní tábory byly určeny pro práci. Tato odpověď pro mne byla dostačující, abych se přesvědčila o jeho povědomí o rozdílnosti obou typů táborů.

Další otázka se týkala názvu táborů na území dnešní České republiky. Na rozdíl od online dotazníku, ve kterém jsem vypsala tři možnosti výběru, jsem při osobním rozhovoru ponechala respondentovi volnou odpověď.

Žák uvedl správně oba názvy, tedy Lety u Písku a tábor u Hodonína.

Další můj dotaz směřoval k obsahu vyučovacích hodin, kdy jsem uvedla, že v hodinách dějepisu se jistě učili o holocaustu, ale zda někdy slyšel i o romském holocaustu.

Respondent odpověděl, že o romském holocaustu slyšel. Na moji otázku kde uvedl, že ve výuce, kdy je o tom informovala jejich vyučující.

Na jeho odpověď navazoval můj dotaz, zda někdy slyšel o popírání holocaustu a zda by dokázal říct, co tento pojem znamená.

Žák si nebyl jistý tvrzením, že se jedná o přesvědčení dotyčných o tom, že žádný holocaust nebyl a vše je vymyšlené. V rámci ujasnění tohoto pojmu jsem přečetla respondentovi možnosti, ze kterých měl vybrat tu, která je správná.

Z možností, které jsem uvedla, vybral správnou odpověď, tedy že se jedná o naprosté popírání genocidy Židů a Romů.

Jeho odpověď jsem rozvinula o otázku, zda si myslí, že popírat holocaust je špatné a nebezpečné a proč. Uvedl, že si myslí, že popírání holocaustu je špatné vůči obětem nacismu, tedy těm, co během II. světové války zahynuli. Nebezpečí popření holocaustu spatřoval v možnosti, že by se historie mohla opakovat.

Další otázku jsem směřovala k výroky politika Tomio Okamury. V online dotazníku měli žáci s tímto bodem problém. Bohužel i během interview byl v této otázce problém. Poté, co jsem dala žákovi na výběr ze tří politiků, tipnul si správné jméno. O tomto politikovi respondent slyšel, avšak jeho výroky mu nebyly známé.

Předposlední otázka byla motivační, kdy mne zajímalo, zda by žáka bavil projekt, který by vypracoval na téma romského holocaustu.

Odpovědí bylo neurčité ano, avšak pouze v případě, kdy by daný projekt byl místo výuky ve škole. Projekt by pojal jako prezentaci.

Závěrem mého interview jsem se dotazovala na informovanost ohledně romského holocaustu. Zajímalo mě osobní názor žáka, zda se domnívá, že je jim podáváno dostatečné množství informací a že je tomuto tématu věnováno dostatek prostoru.

Odpověděl, že ano, avšak židovskému holocaustu se dává zcela určitě větší prostor.

Na můj dotaz, zda si myslí, že je to pro něj dostatečné množství informací, co potřebuje vědět, nebo zda je v pořádku, že se mluví více o židovských obětech, než o romských, odpověděl, že si myslí, že ano, jelikož počet židovských obětí byl mnohem vyšší než počet obětí romských.

S interview, kdy jsem vedla rozhovor se žákem 2. stupně základní školy, jsem byla poměrně spokojená. Zpětně bych ale lépe pojala otázky, kdy bych se je snažila více rozvinout a na jednoslovné odpovědi bych navazovala dalšími otázkami, abych dokázala z respondenta získat co nejvíce relevantních informací. Nicméně žák byl velice vstřícný a odpovídal podle svého nejlepšího úsudku.

5.3 Dotazník pro vyučující

Dotazník pro vyučující jsem směřovala nikoliv na informace, kolik se lze domnívat, že žáci vědí o holocaustu, ale snažila jsem se pomocí deseti otázek zjistit, jakým způsobem je toto téma vyučováno. Zajímalo mě, jaké učební materiály jsou během vyučování používány a kolik prostoru je věnováno otázce romského holocaustu. Počet vyučujících, který jsem potřebovala pro mé zhodnocení, jsem stanovila na 5 pedagogů ze základních škol v Třebíči. Dotazník byl opět anonymní.

První otázka byla subjektivního typu. Dotazovala jsem se, jaký je zájem žáků o problematiku II. světové války. Odpověď jsem zvolila ve formě volného textu, kdy vyučující měli krátce popsat své poznatky. Pět odpovědí z pěti bylo pozitivních, kdy se pedagogové domnívali, že zájem žáků o tuto problematiku je, avšak spíše u chlapců než u dívek. Chlapce baví především informace o zbraních a válečné strategii.

Výsledek ankety u této otázky mě poměrně překvapil, jelikož jsem neočekávala, že by II. světová válka vzbudila v žácích 2. stupně základní školy větší nadšení nebo zájem. Spíše jsem si myslela, že vyučující budou odpovídat ve smyslu, že sice žáky toto téma zajímá, ale nikterak jejich zájem nevybočuje z jejich zájmu o dějiny.

Druhou otázku jsem směřovala přímo na vyučující. Zajímalo mě, zda vyučující zmiňují problematiku romského holocaustu. Odpověď jsem zvolila jednoduchého typu, označením ANO/NE. Zde nastala procentuální shoda, kdy plných 100 % vyučujících toto téma v hodinách zmiňuje.

Tento výsledek mě nikterak nepřekvapil, jelikož jsem očekávala, že pedagogové budou toto téma ve vyučování probírat. Nepředpokládala jsem, že by byl někdo, kdo by se touto problematikou nezabýval.

Třetí otázka se týkala opět pedagogů, kdy jsem se dotazovala, zda v hodinách probíhá na téma romského holocaustu projektové vyučování. Opět jsem zvolila metodu zaškrtnutí odpovědi ANO/NE. Zde proběhla další shoda, kdy 100 % vyučujících tuto metodu v hodinách nepoužívá.

Myslím si, že výsledek nikterak nesnižuje práci pedagogů, jelikož informací v dějepisu je velké množství, tudíž se určité části dějin nedají rozebírat příliš do hloubky.

Čtvrtou otázku jsem zaměřila opět na pedagogy. Zajímalo mě, jaké materiály jsou během hodin ve výuce o genocidě Židů/Romů využívány nejčastěji. Vyučujícím jsem dala na výběr z několika možností, jaké materiály jsou v jejich způsobu vyučování nejvíce frekventované. Na výběr bylo z několika variant, např.: učebnice, časopisy, internet, projekty, videozáznamy a besedy.

Jako nejvíce používané pomůcky označili vyučující internet a videozáznamy. Obě tyto možnosti měly 50 % podílu z celkového množství odpovědí. Učebnice měly 80 % a možnosti besed jako součást vyučování využívalo 40 % dotazovaných. Časopisy byly zahrnovány do výuky pouze u 20 % a projekty nebyly využívány vůbec.

Výsledek mě překvapil, jelikož jsem očekávala na prvních pozicích jiné materiály, které jsou pedagogy využívány. Můj předpoklad byl, že nejvíce rozšířenou učební pomůckou jsou učebnice, pak videozáznamy s dokumenty týkající se genocidy a poté projekty, tedy referáty, prezentace a další domácí práce. Jako nejméně rozšířenou učební metodu jsem předpokládala besedy.

Pátá otázka mohla být pro vyučující trochu zavádějící. Obávala jsem se, že položený dotaz, zda je tématu romského holocaustu věnován stejný prostor jako židovskému holocaustu, bude působit prověřujícím dojmem, kdy se snažím vyučující přistihnout při nedostacích jejich práce. Doufala jsem ale v upřímnost odpovědí, čemuž měla napomoci již zmíněná naprostá anonymita respondentů, u obou dotazníků.

Odpověď jsem ponechala ve formě doplňujícího textu, kdy vyučující mohli jednak napsat stručnou odpověď ANO/NE, případně své stanovisko blíže specifikovat, či obhájit. Tři z pěti pedagogů přiznalo, že romskému holocaustu je věnován menší prostor ve vyučování, což jsem očekávala. Dva vyučující tvrdili, že romskému i židovskému holocaustu je věnováno stejné množství času a tím pádem je žákům vštěpováno stejné množství informací u obou problematik.

Šestá otázka byla opět položena tak, aby respondenti mohli pouze označit odpověď ANO/NE. Zajímalo mě, zda byl žákům vysvětlen rozdíl mezi koncentračním a

pracovním táborem. Respondenti byli ve vzájemné shodě, kdy celých 100 % uvedlo, že rozdíl v pojmech žákům vysvětlen byl.

Sedmá otázka se týkala výroků politika Tomio Okamury, kdy jsem se dotazovala, zda vyučující zmínil žákům jeho výrok ohledně romského holocaustu. Obsahem jeho tvrzení bylo stanovisko vůči romskému táboru v Letech, kdy tvrdil, že se nejednalo o tábory vyhlazovací, nýbrž pracovní, kde Romové sice umírali, ale nikoliv na následky vyvraždění, ale v souvislosti s nemocemi a špatnými hygienickými podmínkami, které v táborech byly.

Odpověď jsem ponechala opět otevřenou, aby mohli vyučující svoje tvrzení případně zdůvodnit. U všech pedagogů nastala shoda, kdy 100 % odpovědí zněla „nebylo zmíněno.“ Jeden vyučující přiznal, že neví, co Tomio Okamura ohledně romského holocaustu prohlásil.

Nemohu říci, že by mne tento výsledek překvapil. Jak už bylo zmíněno, v hodinách nelze věnovat příliš prostoru zajímavostem, týkajícím se různým úsekům historie. Nemyslím si, že by se jednalo pochybení, jelikož výrok Tomio Okamury lze brát pouze jako zajímavost, která může být zmíněna v hodinách dějepisu, ale pokud zmíněna nebude, nikterak to neovlivní kvalitu výuky.

Osmá otázka nepřímou navazuje na předchozí dotaz, jelikož mě zajímalo, jaké množství informací na téma Romů za II. světové války považují za důležité. Odpovědi jsem ponechala opět ve formě otevřeného textu, jelikož zde je na každém vyučujícím, kolik informací o romském holocaustu je zapotřebí.

První odpověď byla více rozvedena, kdy vyučující popsal svoji domněnku, že informace o romském holocaustu by měly být vyvážené s ostatními skupinami. Kromě Romů se jednalo i o skupiny lidí s postižením, politicky nežádoucí aj.

Druhý pedagog se domníval, že potřebné množství informací by mělo být takového rázu, aby žáci pochopili, že šlo o genocidu Romů.

Další pedagog specifikoval potřebné množství informací o romském holocaustu jako informace dostupné z učebnic, doplněné o materiály z internetu a časopisů.

Čtvrtý vyučující vypsál informace, které považuje za důležité. Zmínil např. fakt, že byli perzekuováni kvůli svému etniku, kde byli vězněni, počet mrtvých a počet přeživších, případně jak se jim žilo v táborech.

Poslední, pátý vyučující, považoval za prioritní zmínění romského holocaustu u nás, péče státu o památníky romského holocaustu v České republice.

Odpovědi se mi zdály plně dostačující pro to, aby bylo možné vytvořit si představu o množství informací, které jednotliví pedagogové považují za důležité.

Devátá otázka byla položena jako motivační, kdy jsem se dotazovala, jak by vyučující sami rozšířili výuku o problematice romského holocaustu. Odpovědi byly znovu otevřené, jelikož mě zajímal vlastní názor vyučujících.

První pedagog se domníval, že učebnice a veškeré materiály jsou naprosto dostačující.

Druhý vyučující uvedl, že výuka je omezena časovou dotací předmětu.

Třetí respondent by do předmětu zařadil více materiálů, dokumenty a videa.

Čtvrtý dotazovaný by výuku nikterak nerozšiřoval.

Pátý vyučující nevěděl, o co by měla být výuka více rozšířena a jakým způsobem.

S odpověďmi na tuto otázku jsem byla v zásadě spokojena, nicméně jsem doufala ve větší popsání možností, kterými by vyučující navrhovali výuku obohatit. Myslím si, že například individuálními projekty, pracemi ve skupinkách či promítáním krátkých dokumentů na téma romského holocaust, by se dala romská problematika za II. světové války dostat do širšího povědomí žáků a nezabrala by tolik času.

Poslední otázku jsem formulovala na osobní názor vyučujících. Položila jsem jim dotaz, zda si myslí, že jsou žáci dostatečně informováni ohledně romského holocaustu. Vyučující měli odpovídat ve formě otevřené odpovědi, v několika větách.

Dva pedagogové odpověděli stručně ANO, třetí vyučující se domníval, že vždy je co zlepšovat. Čtvrtý pedagog se domníval, že žáci více informací o této problematice nepotřebují. Čtvrtý vyučující zformuloval svoji myšlenku v širším pojetí, kdy uvedl, že

žáci jsou sice informováni o všech skupinách, nicméně zda je toto množství dostatečné záleží na vlastním názoru vyučujících.

V zásadě souhlasím s poslední odpovědí, jelikož je především na pedagogovi, jakou formou a jaké množství informací, považuje za stěžejní a kolik prostoru je v hodinách pro určité poznatky o dějinách zapotřebí.

S dotazníkem pro vyučující jsem spokojená. Dalo by se říci, že více než s dotazníkem pro žáky. Ze strany respondentů mi přijde, že zde byla větší vstřícnost, zatímco u dotazníků pro žáky jsem musela některé odpovědi vyřazovat, vzhledem k odpovědím, které se netýkaly daného tématu. Jednotlivé odpovědi pedagogů se ve většině případů nelišily od mých předpokladů.

5.4 Interview pro vyučující

Pro interview stejně tak, jako tomu bylo u žáků, jsem vyzpovídala vyučující z 2. stupně základní školy v Třebíči. Interview bylo, stejně jako dotazník, anonymní. Otázky jsem pokládala stejně jako v dotazníku pro vyučující, které jsem podle potřeby rozvedla.

Na úvod rozhovoru jsem se představila, uvedla jsem, pro jaké potřeby rozhovor použiji a seznámila jsem vyučujícího s tématem otázek, které mu budu pokládat.

Nejdříve mě zajímalo, jaký mají žáci zájem o téma II. světové války. Vyučující mi odpověděla, že žáci zájem mají, jelikož je jim tato tematika poměrně blízká. Nejvíce ji upřednostňují chlapci, které baví např.: otevření druhé fronty v roce 1944 apod. Někteří se zajímají i o knihy a filmy s tematikou války.

Vzhledem k odpovědím v dotazníku pro vyučující mě tato odpověď nijak nepřekvapila. Již v dotazníku pedagogové uvedli, že zájem o II. světovou válku mají především chlapci.

Druhá otázka směřovala k romskému holocaustu, kdy jsem se dotazovala, zda vyučující toto téma v hodinách zmiňuje. Odpověď byla, že ano, avšak pouze okrajově, jelikož časová dotace neumožňuje věnovat se romskému holocaustu do větší hloubky.

Zde opět nastal soulad v odpovědích u dotazníku, avšak tam jsem dala na výběr pouze odpověď ANO/NE.

Třetí dotaz se týkal projektového vyučování, kdy jsem se zajímala, zda probíhá na téma romského holocaustu. Na toto téma vyučující projektové vyučování nevedla.

Opět ta samá odpověď, jako tomu bylo v dotazníku. Nikterak mě nepřekvapila, jelikož jak už bylo několikrát řečeno, na dějepis je časová dotace dvě hodiny týdně.

U čtvrté otázky mne zajímalo, jaké materiály o genocidě Židů nebo Romů využívá pedagog v hodinách dějepisu nejčastěji. Dala jsem na výběr z několika variant, např.: učebnice, časopisy, internet, projekty žáků... atd.

Vyučující odpověděl, že v učebnicích je věnován prostor především židovskému holocaustu, který je zde poměrně rozpracován. O romském holocaustu se v učebnicích

příliš nezmiňuje, proto jsou využívány jiné způsoby doplňování informací, např.: referáty, které si žáci zpracovávají pomocí internetu, nebo během hodin probíhá sledování dokumentárních filmů, které jsou věnovány problematice II. světové války.

Zde nastal menší rozpor mezi odpověďmi, jaké jsem obdržela v dotazníku a jaká mi byla sdělena během rozhovoru. Zatímco v dotazníku se na prvních místech v nejužívanějších pomůckách objevily videozáznamy a internet, zde byly uvedeny referáty, které se v odpovědích v online dotazníku vůbec neobjevily. Využití videozáznamů ale uvedla i vyučující během interview, což hodnotím velmi pozitivně, jelikož to byly právě tyto aktivity, které mě nejvíce obohatily.

Pátou otázkou jsem se dotazovala, zda je tématice romského holocaustu věnován stejný prostor, jako tomu je u židovského holocaustu. Pedagog odpověděl, že ne, jelikož romský holocaust je zmíněn pouze okrajově a žákům jsou vštěpovány pouze základní informace, tedy že romský holocaust existoval a že nejznámější jsou dva tábory na území dnešní České republiky. Jedná se o tábory v Hodoníně u Kunštátu a Lety u Písku. O dalších táborech se v hodinách nezmiňuje.

V této otázce došlo taktéž k souladu s odpověďmi vyučujících, kteří si vyplňovali dotazník. Došla jsem k závěru, že všichni vyučující považují za stěžejní především židovský holocaust. Romský holocaust je v hodinách zmíněn, což považuji za důležité a především oceňuji, že jsou žákům sdělena základní fakta ohledně této problematiky.

V šesté otázce mne zajímalo, zda vyučující vysvětlila rozdíl v pojmech koncentrační a pracovní tábor. Odpověď byla, že ano. Tyto pojmy a rozdíly jim byly vysvětleny a vše bylo demonstrováno na vyhlazovacím táboře v Osvětimi.

Stejný výsledek, tedy absolutní shoda s dotazníkem, mě utvrdila v předpokladu, že žáci díky vysvětlení vyučujících mají jasno v hlavním rozdílu mezi těmito pojmy.

Sedmou otázkou jsem se ptala, jestli byl žákům zmíněn výrok politika Tomio Okamury ohledně romského holocaustu. Odpověď byla ne. Politik Tomio Okamura v hodinách nebyl zmiňován, avšak žáci sami uvedli do diskuze téma popírání holocaustu.

Zde jsem obdržela taktéž stejnou odpověď, jako tomu bylo v dotazníku. Tento výsledek u mě nabyl přesvědčení, že v dějepisu jsou probírána spíše fakta z historie, než

současná problematika. Výroky politiků o holocaustu jsou brány spíše jako zajímavost, kterou lze na základě podnětů z řad žáků zmínit.

Osmá otázka se týkala subjektivního hodnocení vyučujícího, jelikož jsem se dotazovala, jaké množství informací o tématu Romů v době II. světové války považuje za důležité. Pedagog odpověděl, že by bylo samozřejmě lepší, kdyby této problematice byl věnován větší prostor, avšak pokud je omezená časová dotace na hodiny dějepisu a dějinný úsek, který se má v těchto hodinách probrat je obsáhlý, tak na romský holocaust čas nezbývá.

I tato odpověď v osmé otázce se nikterak nelišila od dotazníkových odpovědí, jelikož jak již bylo zmíněno, žákům jsou vysvětleny hlavní problémy a příčiny dané problematiky. Hlubší informovanost o romském holocaustu není z důvodu počtu hodin dějepisu za týden reálná.

V deváté otázce směřoval dotaz taktéž na vyučujícího, kdy mě zajímalo, zda by věděl, jak by se dala rozšířit výuka o problematiku romského holocaustu. Učitel odpověděl, že pokud by byla větší hodinová dotace, tak by samozřejmě bylo možné se touto otázkou hlouběji zabývat, např.: v podobě školní exkurze do Muzea romské kultury v Brně, kde jsou zpracovány podklady, materiály o Romech v době II. světové války.

V interview jsem byla s odpovědí mnohem více spokojena, než tomu bylo v dotazníku, jelikož tam vyučující odpovídali víceméně stejně, tedy že nevědí, výuka je omezena časovou dotací předmětu nebo že materiály, které mají k dispozici, jsou dostačující. Během rozhovoru pedagožka uvedla přímo příklad, jak by výuku romského holocaustu více rozšířila.

Poslední, desátá otázka, se týkala opět subjektivního názoru vyučujícího. Dotazovala jsem se, zda si učitel myslí, zda jsou žáci II. stupně základní školy dostatečně informováni o problematice romského holocaustu. Vyučující odpověděl, že si myslí, že ne. V podstatě jsou jim zmíněny pouze dva nejznámější tábory, protože v současné době se o nich hodně mluví, např.: o Letech v souvislosti se zemědělskou výrobou. Bylo by ale třeba informace týkající se romského holocaustu prohloubit, eventuálně doplnit jinou formou.

Zde nastal absolutní rozpor mezi odpovědi vyučující během rozhovoru a odpověďmi v dotazníku. Zatímco v dotazníku vyučující uváděli, že s informovaností u žáků jsou spokojeni, během interview mi pedagožka upřímně odpověděla, že žáci bohužel příliš informováni nejsou. Vědí sice hlavní informace, avšak bylo by třeba jejich vědomosti více prohloubit.

S interview s vyučujícím jsem byla poměrně spokojená. Odpovědi byly ucelené, nebylo třeba je příliš rozvíjet, jako tomu bylo u dotazníku pro žáky. Zpětně si myslím, že by bylo lepší, kdybych pro rozhovor byla schopna sehnat více vyučujících, kteří by byli ochotní mluvit na záznam, což se mi bohužel nepodařilo. Mohla bych čerpat z více názorů na danou problematiku a současně by bylo zajímavé porovnat odpovědi několika pedagogů. Celkově si myslím, že během rozhovoru jsou vyučující mnohem více otevření, než během odpovědí v dotaznících, jelikož mají větší možnosti dané téma rozvinout a sdělit své důvody pro určitá stanoviska.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo zmapovat způsob výuky o romském holocaustu na základních školách v Třebíči a přivést pedagogy k zamyšlení, jak výuku této problematiky rozšířit.

Byla jsem si vědoma, že v teoretické části se budu potýkat s nedostatkem zdrojů, což se mi při práci potvrdilo. Byla jsem tak nucena opírat se zejména o webové portály. Přínosem těchto zdrojů je však jejich aktuálnost oproti tištěným publikacím.

Jak již bylo zmíněno, v první - teoretické části mojí práce - jsem se soustředila na historické a současné souvislosti a informace z literárních publikací a internetových zdrojů. Podkladem pro moje bádání se stala zmíněná kniha Ctibora Nečase *Holocaust českých Romů*, která detailně popisuje dění za II. světové války v táborech Lety u Písku, Hodonín u Kunštátu a v táboře Auschwitz-Birkenau.

V úvodní části práce prezentuji kontroverzní výrok politika Tomio Okamury týkající se tábora v Letech u Písku. Následně uvádím reakci významných osobností na uvedené Okamurovo prohlášení: prezidenta České republiky Miloše Zemana, poslance za TOP09 Miroslava Kalouska, historičky a ředitelky Muzea romské kultury v Brně Jany Horváthové, místopředsedy Rady vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny Davida Beňáka, europoslance za KSČM Miloslava Ransdorfa, protikomunistického aktivisty a pedagoga Šimona Hellera a pozůstalých po obětech romského holocaustu: Čeňka Růžičky a Arnošta Vintra.

Hlavní částí práce je část praktická. V této části jsem se za použití kombinací kvantitativních a kvalitativních metod sběru dat snažila postihnout množství a kvalitu prezentovaných znalostí o romském holocaustu na trebičských základních školách. Respondenty byli učitelé a žáci základních škol, kteří odpovídali formou anonymního dotazníku a v jednom případě jsem uskutečnila s pedagogem a žákem interview. Vyhodnocením dat se potvrdila domněnka, že romskému holocaustu je věnován na školách menší prostor, než holocaustu židovskému. Příčinou je omezená hodinová dotace předmětu dějepis na 2. stupni základní školy, která činí dvě hodiny týdně. Pozitivně hodnotím, že je daná problematika v hodinách dějepisu probírána, i když ve velmi omezené míře.

Z cca 35 žádostí o vyplnění dotazníku se mi jich od vyučujících vrátilo pět, malou návratnost přičítám celkové vytíženosti pedagogů.

Domnívám se, že zadaný cíl práce byl naplněn, vyplněné dotazníky od žáků i učitelů poskytují reprezentativní vzorek o výuce dané problematiky v našem regionu. Samozřejmě, že práce je pouze velmi stručným příspěvkem. Obsáhleji mohly být popsány dějiny Romů, případně odesláno více dotazníků, ale domnívám se, že toto by bylo úkolem další, např. diplomové práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

GROSOVÁ, Stanislava. *Marketing: principy, postupy, metody*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2002, 165 s. ISBN. 80-7080-505-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HORVÁTHOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Společenství Romů na Moravě a Muzeum romské kultury v nakladatelství Lidové noviny, 2002, 84 s. ISBN 80-7106-615-X.

NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1999, 173 s., [32] s. obrazových příloh. ISBN 80-7260-022-2.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 129 s. ISBN 80-244-0497-4.

Elektronické zdroje

Arnošt Vintr, vězeň tábora v Letech, Okamurovi: Jakým právem si dovoluje hanit památku zavražděných. *Romea.cz* [online]. RYŠAVÝ, Zdeněk 8. 9. 2014. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/arnost-vintr-vezen-tabora-v-letech-okamurovi-jakym-pravem-si-dovoluje-hanit-pamatku-zavrazdenych>

Čeněk Růžička, pozůstalý po obětech romského holocaustu, podal trestní oznámení na Tomia Okamuru. *Romea.cz* [online]. 3. 9. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/cenek-ruzicka-pozustaly-po-obetech-romskeho-holocaustu-podal-trestni-oznameni-na-tomia-okamuru>

Kauza „romský (ne)koncentrák" jede dál: Jandák se naštvál nad novinami, Okamurovi hrozí soud. Od muže, který říká toto. *ParlamentniListy.cz* [online]. KUPKA, Petr. 6. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/politika/poslanecka-snemovna/Kauza-romsky-ne-koncentrak-jede-dal-Jandak-se-nastval-nad-novinami-Okamurovi-hrozi-soud-Od-muze-ktery-rika-toto-329815>

Jana Horváthová: Tzv. cikánský tábor v Letech stejně jako obdobné zařízení v Hodoníně u Kunštátu plnily funkci koncentračních táborů. *Romea.cz* [online]. HORVÁTHOVÁ, Jana. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/publicistika/analyzy/jana-horvathova-tzv-cikansky-tabor-v-letech-stejne-jako-obdobne-zarizeni-v-hodonine-u-kunstatu-plnily-funkci-koncentracnich>

Ohromná ostuda, řekl kníže k věci, která trápí Romy. A Ransdorf mu připomněl tuto nehezkou věc z minulosti. *ParlamentníListy.cz* [online]. PETŘÍK, Lukáš. 1. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Ohromna-ostuda-rekl-knize-k-veci-ktera-trapi-Romy-A-Ransdorf-mu-pripomnel-tuto-nehezkou-vec-z-minulosti-329210>

Okamurovi hrozí tři roky kriminálu, popírá nacistický holocaust. *Prvnízpravy.cz* [online]. 11. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.prvizpravy.cz/zpravy/politika/okamurovi-hrozi-tri-roky-kriminalu-popira-nacisticky-holocaust/>

Okamura kvůli Letům stíhán nebude. *Zpravy.tiscali.cz* [online]. 14. 11. 2014. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://zpravy.tiscali.cz/okamura-kvuli-letum-stihan-nebude-244996>

Okamura popřel romský koncentrák. Hanebnost na úrovni zločinu, reagují politici. *Lidovky.cz* [online]. 4. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/hanebnost-na-urovni-zlocinu-rika-kalousek-k-okamurovo-popreni-holocaustu-1tg-/zpravy-domov.aspx?c=A140803_120959_In_domov_sk

Osudy Romů za druhé světové války na území Protektorátu Čechy a Morava. KMENTOVÁ, Barbora. *Radio.cz* [online]. 17. 3. 2009. [cit. 2015-06-20]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/special/osudy-romu-za-druhe-svetove-valky-na-uzemi-protektoratu-cechy-a-morava>

Romové: Okamura popřel romský holocaust, znevážil oběti nacismu, využívá protiromské postoje k politickým cílům. *Romea.cz* [online]. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-15]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/romove-okamura-poprel-romsky-holocaust-znevazil-obeti-nacismu-zneuziva-protiromske-postoje-k-politickym-cilum>

Tzv. cikánský tábor v Letech stejně jako v Hodoníně u Kunštátu plnil funkci koncentračního tábora. *Horvathova.blog.ihned.cz* [online]. HORVÁTHOVÁ, Jana. 5. 8. 2014. [cit. 2015-06-21]. Dostupné z: <http://horvathova.blog.ihned.cz/c1-62604590-tzv-cikansky-tabor-v-letech-stejne-jako-v-hodonine-u-kunstatu-plnil-funkci-koncentracniho-tabora>

V letech nebyl žádný koncentrák, řekl nám Okamura. Schwarzenberg to chce řešit, Filip zmiňuje jeho otce. *ParlamentníListy.cz* [online]. 4. 8. 2014. [cit. 2015-06-10]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/V-Letech-nebyl-zadny-koncentrak-rekl-nam-Okamura-Schwarzenberg-to-chce-resit-Filip-zminuje-jeho-otce-329457>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Zvukový záznam: rozhovor se žákem

Příloha č. 2: Zvukový záznam: rozhovor s vyučujícím

Příloha č. 3: Dotazník pro žáky ve formátu Pdf.

Online zde: <http://www.surveio.com/survey/d/I1K1G5Y9D7J9G4M3A?preview=1>

Příloha č. 4: Dotazník pro vyučující ve formátu Pdf.

Online zde: <http://www.surveio.com/survey/d/M2O0P7K4X6X8Y6K2C?preview=1>